

КОСМИЧКО У ПОЕЗИЈИ ВАСКА ПОПЕ

ТИОДОР РОСИЋ

Педагошки факултет у Јагодини

Резиме. Након одређења појма космичког, као нечега што се односи на свемир, а што је углавном супротно земаљском и људском, тј. телурском и антропоцентричном, биће размотрен космички тематско-мотивски инвентар поезије Васка Попе, с посебним освртом на његову књигу *Споредно небо*. Рад треба да потврди тезу о индуктивно-дедуктивним и дедуктивно-индуктивним параметрима поезије Васка Попе, о антропоморфирању природе и космоса, али и о космолошком одређењу човека.

Све што је космичко, тиче се свемира. Осим Васка Попе, нема у модерној српској поезији друге половине двадесетог века песника који се толико бавио космичким темама и мотивима. А опет, у његовом опусу, посебно место заузима књига *Споредно небо* (Попа, 1968). У тој књизи, Попа је оживео космос и у свом поетском говору, попут питагорејца Аристарха са Самоса, створио визију Сунца и Месеца као очију оживљеног Космоса, чије је тело Земља а етар разум.

Космичко се односи на свемир. Оно је, углавном, супротно телурском и антропоцентричном. Телурско полази од Земље а антрополошко од човека. Срж, сâмо поетичко срце Попине поезије, представља антропологија неживог, где се неживом дају својства живог, што води дедукцији неживог, свођењу на неживо, на савршени механизам космичке нумеричке хармоније.

Попине космолошке идеје су антиномично песнички развијене и могу се, баш као код Канта, разматрати са становишта квантитета, квалитета, релације и модалитета (Кант, 1990, 262 и даље). У Попиним песничким визијама од особите су важности антиномије просторног одређења света (коначно – бесконачно), његовог јединства и нејединства, слободне нужности и нужне слободе бића, случајности и нужности Света.

Песничка космолошка сновиђења Васка Попе у центар космоса стављају човека, али детектују и космос у човеку. Антрополошки космоцентризам грана се код Васка Попе у два правца: од човека ка натпојавном, надреалном, анабазно уздигнутом, а то значи космичком, и од космичког и етеричног ка човеку. Попа индукује да би дедуктовао. То се, дакако, и емпиријски може

утврдити општим погледом на његову њигу *Споредно небо* али и посебно: увидом у поједине песме и стиховне сегменте те књиге.

Импресиван је симболички опсег *Споредног неба*. Древни симоли и симболичке представе, алхемичарска искуства и езотеричне визије евокативно су контекстуализовани у песников калеидоскоп – чврст, срезан, логичан, кохерентан. Словенски фолклорни мит, космогонија и теогонија неразлучиво су utkани у његов песнички систем. Код Попе симболи нису конвенцијално одређени знакови, то су асоцијативне слике као еманације колективног сећања.

Симболика броја седам композиционо обликује ову књигу. Састављена је из седам циклуса, а сваки циклус има седам песама. Број седам симболизује савршени ред. Одговара данима у недељи, седморним ступњевима усавршавања, средњовековним старопесничким представама о седам небеса. Означава свеукупност небеских боравишта, моралног усавршавања, планетарног поретка. Композиционо устројство књиге, кроз савршени ред броја седам, Иван В. Лалић тумачи као "јединство принципа заступљених бројевима четири и три, што значи и уписивање или супремирање троугла, који означава небо, четвороуглу који означава земљу; најзад, број седам одликује основне серије тонова, боја и планетарних сфера" (Лалић, 1971, 172).

Миодраг Павловић с правом истиче цикличну организацију Попине поезије. То је код њега доследније спроведено него код било ког другог песника (Павловић, 1964). Први циклус у *Споредном небу* је "Зев над зевовима", а затим следе "Знамења", "Размирица", "Подражавање сунца", "Раскол", "Липа насред срца" "Небески прстен". Књига има симетрично распоређене циклусе.

Космос је у филозофији симбол реда јер у њему влада хармонија. Отуда и наша реч *свемир*. Због хармоније, свет је за Питагору космос. Допадљиво јединство неког мноштва вечна је инспирација песништва.

Песничко промишљање космичког реда и склада и антропоморфични однос према свмиру у сржи је мудре поезије Васка Попе. Загонетку земаљског живота и човекова егзистенцијална искушења, овај изузетно образован и промишљен песник настојао је да реши довођењем у везу космичког реда и склада, небеских појава и законитости са микрокосмосом. У томе су и главне поетске максиме овога песника а поготово његове књиге *Споредно небо*.

Песнички универзум Васка Попе проткан је симболима дословног, алегоричног и мистичног типа. Већ сама насловна синтагма *Споредно небо* казује о нарушеном космичком сагласју појединих његових делова. Песник одступа од убичајене митолошке представе о небу као "божјем дому" и кући целога света. Његова песничка визија ослоњена је на прасловенска схватања неба као покроба земље. На стакленој куполи која покрива земљу окачени су Сунце, Месец и звезде. Над прозачним тврдим плавичастим сводом је небо а под сводом су закључана небеса (Грушко и Медведев, 1996, 280). Ако у словенској митологији постоје водена и хлебна небеса, а постоје, онда се песничко "споредно небо" може довести у везу с небом под сводом.

Сунце, Месец и звезде су божанства светлости Старих Словена. Сунце је бесмртно божанство које с вечери ишчезне да би се изјутра родило у пуној величанственој красоти и снази. Оно је дневно, а ноћна светила су становници неба – Месец и звезде.

Чврстина промишљеног космичког реда и склада бива нарушена ирационалним, деструктивним феноменима. То за последицу има и трансформацију дословних у антитетичке фаустовске симболе алегоричног и мистичног типа. Симболи Васка Попе су актуализоване праслике, езотеричне асоцијативне представе, алхемичарско искуство. Они су еманација колективног сећања.

Симболи Сунца, Месеца и звезда доминантно су присутни у књизи *Споредно небо*. Космичких симбола било је, међутим, и у ранијој песничковој поезији. Тако, још у чувеном његовом рђаном циклусу "Врати ми моје крпице" (Попа, 1956) песник, између осталог, користи метафоричне синтагме "звезданог бескраја" и "звезданог кола" (Попа, 1971, 131), чиме и отпочиње своју свемирску одисеју.

Изразитија употреба космичких симбола присутна је у књизи *Споредно небо*. Они у њој одступају од свог дословног и попримају алегорично и мистично значење. Песник веома успешно употребљава и нумеричке симболе. Значењски их преображава. Рецимо, нула у његовој песми "Заборављени број" (Попа, 1971, 162) трансформисана је у алегорично нумеричко приказивање. Примарно овај знак означава "ниједан". Његова округла форма представља затвореност у себе. Смисао овог симбола није у његовој појавности већ изван њега. Све је, заправо, производ једног неспоразума. Та песма, као увод у циклус "Зев над зевовима" и Попину песничку космогонију, казивањем о заборављеном броју, који је сâм себе делио, множио и одузимао а увек остајао сâм, треба да објасни "будуће несреће" (Лалић, 1971, 173). Простор, време, свет као "досадна бесмислица" – све је у Попиној песничкој космогонији у функцији релативизовања.

Тезе о нумеричком поретку космоса Попа је успешно стиховно уобличио, како на формалном тако и на значењском плану. Могла би се сачинити и читава студија о мистици бројева у његовој поезији, где бројеви уз нумеричку имају и езотеричну вредност. Прекодирањем, многи његови симболи, где спада и његово песничко учење о небесима, Сунцу, месецу и звездама, добијају мистичне аспекте. Он, попут каквог мистика, напушта чулне представе, покушавајући унутрашњим очима да сагледа суштину предмета, појава и илузије света.

Књига *Споредно небо* представља особени космогонијски песнички трактат. Небо је свемирска плавичаста аура, позорје у ком се појављују Сунце, Месец и звезда, различито конотирани симболи, знамења и представе. Звездозналац је њихов летописац, он користи симболичко приказивање појмова.

Попине космогонијске визије антропоморфно су обележене. Небу и небеским телима песник даје аспект живог, људског. Попут Питагориног

одређења хармоније сфера према седам планета које круже око Земље или средишње ватре, Попа је књигу поделио у седам циклуса да би у јединству мноштва космолошких визија песнички одгонетнуо загонетку света, трајања, живота, трансценденције и човека. Казујући о космолошким појавама – том свету у великом – он открива смисао и трајање света у малом.

Књига *Споредно небо* саздана је све од самих загонетки и песничких сновиђења. Таква је и песма антонимичног оксиморонског наслова "Поноћно сунце" (Попа, 1971, 195). Према њој је и насловљено *Поноћно сунце*, Зборник песничких сновиђења (Попа, 1962). Доживљај свемира дат је и по себи и по нама, по песнику и човеку. Није то хладни бескрај који у човеку побуђује страх, неспокојство – занос или дивљење. Попин свемир је очовечен:

*Родило се модро сунце
Под левим пазухом неба
Родило се црно сунце
Под десним пазухом неба*
("Сукоб у зениту", Попа 1971: 193)

Неживо је овде у својству живог. Неживом, небеском, макрокосмичком даје се аспект живог, људског микрокосмичког.¹ Човек у Попиној поезији може да "сиђе у себе". "Златан трonoжац" може да крене на три стране, да би алегоричне представе равнодушног свемира прерасле у гротеску:

*Саката два зрака
Слепо сунце воде*
("Слепо сунце", Попа 1971: 192)

Споредно небо је мудра, промишљена и упитана књига. Човек је у свемиру, свемир у човеку. Упркос несразмери релационих односа космос – човек, све се изједначава са "непрекидним свемирским стварањем" (Попа, 1979, 9). Песник је тај који то сагледава. Он служи и у исти мах влада том "звезданом чаролијом" (Попа, 1979, 9).

Попина књига не представља ништа друго до низ уланчаних загонетки. То потврђује синтагматско-парадигматски однос у његовим песмама. Попин дискурс готово је идентичан дискурсу загонетке и у овој књизи је доминантан. Из песме се у песму прелази као из загонетке у загонетку, па књига представља неку врсту умножене натфразне загонетке. Везе јаве и оног снохватног, озвезданог, космогонијског, веома су снажне. Тај свет је налик свету јаве а она се уздиже до космичких размера. Велики свет је мали свет, а мали свет је велики свет. Загонетка Васка Попе траје. Делом непролазне лепоте саградио је, како је рекао у *Поноћном сунцу*, "очовечену и неприкосновену звездану општину".

¹ Више о томе у: Тиодор Росић, "Синтаксичка 'строгост' поезије Васка Попе" / *Поезија и памћење*, "Дечје новине", Горњи Милановац, 1988, стр. 77–94.

Извори и литература

- Грушко, Е. и Медведев, Ю.: 1996, *Словарь славянской мифологии*, Нижний Новгород: "Русский купец" и "Братя славяне".
- Кант, И.: 1990, *Критика чистог ума*, Београд: БИГЗ.
- Лалић И. В.: 1971, "Космичко глумиште Васка Попе" у: *Критика и дело*, Београд: Нолит.
- Павловић, М.: 1964, Миодраг Павловић, "Од камена до света"; у: *Осам песника*, Београд: Просвета.
- Попа, В.: 1956, *Непочин-поље*, Београд, Матица српска.
- Попа, В.: 1968, *Споредно небо*, Београд, Просвета.
- Попа, В.: 1979, *Подоћно сунце* – Зборник песничких сновиђења, Београд, Нолит.
- Росић, Т.: 1988, "Синтаксичка 'строгост' поезије Васка Попе" / *Поезија и памћење*, Горњи Милановац, "Дечје новине".

COSMICAL IN POETRY OF VASKO POPA

Cosmical subjects and motives in the poetry of Vasko Popa were analyzed.